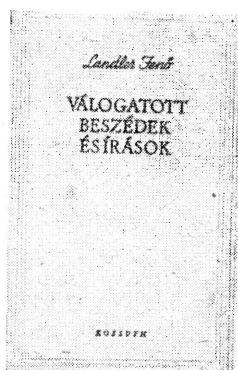

LANDLER JENŐ:

VÁLOGATOTT BESZÉDEK ÉS ÍRÁSOK

Budapest, Kossuth, 1960. 580. l.

A személyiség történelmi szerepének helyes megmutatása a marxista történetírás fontos feladata. Egyik — talán legfontosabb — lehetősége, ha számot ad a vizsgált történelmi személyiség írásos tevékenységéről. Mi is elmondjuk véleményünket, de az olvasó, vagy kutató a történelmi személy *tulajdon gondolataiból* értse meg álláspontját és nézeteit. Ha azután a történelmi személy írásait egy megfelelő korszakkal és a személy életére vonatkozó adatokkal egészítjük ki, azaz egy ember életműve, összes vagy válogatott írásai és az utókor történésének feldolgozó munkája *harmonikusan olvad össze* egy műben — akkor jelentős eredmény született és a magyar történetírás gazdagabb lett.

Kétségtelen, hogy az utóbbi évek során könyvkiadásunk e téren is sokat tett. Az előrehaladást olyan kiadványok jelzik, mint pl. Kun Béla, Stromfeld, Alpári közreadott írásai, — és a közelmúltban megjelent Landler Jenő Válogatott beszédek és írások.

A „ferencjózsefi békekorszak” és az új háborúra spekuláló Horthy-Magyarország, valamint a kettő között eltelt idő: az első világháború, a polgári demokratikus forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság, olyan történelmi kor volt, amelyben a magyar munkásmozgalom ifjúkorát élte, amikor a magyar munkásosztály egy pillanatra tulajdon erejét meghaladva a világ dolgozóinak fáklyavívője volt és ami alatt bukottan, de újult és kettőzött erővel illegálitásban küzdött az új proletárhatalomért. Landler Jenő életét: ifjúságát, érett forradalmi vezetőképességét e küzdelemnek áldozta. Életének *minden állomása* nemcsak az ő és általa vezetett tömegek kapcsolatának tükörképe, hanem fókusza a magyar munkásmozgalomnak, fókusza e mozgalom sok-sok nehézségének, problémájának. Landler azon vezetők közé tartozott, akit a nehézségek acé-

losabbá, a problémák következetesebb marxistává tettek, aki az osztályharc minden körülményei között hitt és bízott a tömegek forradalmi erejében, aki tudott és mert is minden helyzetben önállóan gondolkodni és cselekedni. „Nem fenn van a sorsotok kulcsa, — mondotta az Állami Gépgyárak és a fővárosi vasúti munkások 1914. június 8-án tartott gyűlésén. — Osztálytudatos proletárok vagyunk, a mi saját kezünkben van sorsunk kulcsa. A proletárság önmagát szabadíthatja fel... A mai gyűléssel megmutattátok, hogy bekapcsolódtatok a magyarországi öntudatos munkások sorába, az önfeláldozás terén azonban világszerte példát mutattatok. Ez ad nekem erőt a további küzdelemre, adjon erőt nektek is, és akkor a jobb jövő, a proletárfelszabadulás itt lesz, magunk valósítjuk meg a magunk erejével, és a magunk akaratával.” Az első szabad május elsején a proletárdiktatúra legkritikusabb napján e szavakkal buzdított: „Ha a magyarországi proletariátus belátja, hogy rettenetes tét van kockán: az élet vagy halál kérdése, a lét vagy nemlét kérdése, ha belátja azt, hogy övé most minden, és mindent elveszíthet; ha van bátorsága, akkor nincs még veszve semmi, akkor megmentjük Magyarországon a proletariátus uralmát és utat mutatunk a világ népeinek a felszabadulásra.” S a bukást követő évben az évfordulóra írt cikkében újra csak a szocialista eszme törhetetlen harcosaként hallatja szavát, aki új cselekvésre ösztönzi elvtársait. Új cselekvésre az elnyomott osztály érdekében, melynek vezetője és szervezője az új párt: „Aki kommunista, annak tudnia kell, hogy nincs magasabb érdek a föld kerekén, mint az elnyomott osztály érdeke. Ha el van nyomva ez az osztály, tudnia kell, hogy nincs magasabb cél, mint az elnyomatást egyedül megszüntető eszköznek, a diktatúrának megszerzése. Ha közben ez az eszköz, tudnia kell, hogy nincs más Szentség, mint ennek az eszköznek megtartása. Nincs más és ezerszer nincs más, sem benne, sem kívül, sem fölötte... tudjuk azt, hogy a forradalom és ellenforradalom viharában rohamosan fejlődik ennek az erőnek magva is, iskolája is; tudjuk azt is, hogy fel-támadunk és győzni fogunk.”

Ennek a Landlernek portréját rajzolták meg a szerzők — Gadanez Béla és Szabó Ágnes — a Landler Jenő Válogatott beszédek és írások című munka bevezető tanulmányában és ez a kép bontakozik ki előt-tünk, ha elolvassuk az írásokat, beszédeket.

Az alig négy íves bevezető tanulmány gazdag anyagra támaszkodik. Kétségtelenül hiteles a biográfia, világos a gondolatvezetés, szépen formált mondatokban kapjuk egy forradalmár életútját. Helyes a szerzők törekvése, amikor e nem túlnagy terjedelmű belső nem akarnak mindenről számot adni. Ha tehát némely helyen úgy érezzük, hogy „itt valami hiányzik”, akkor ezt nem kívánjuk a szerzők rovására írni. De felmerül a gondolat: nem lehetett volna egy kissé több teret adni a szerzőknek? Még nem áll rendelkezésünkre egy Landlerról szóló nagyobb terjedelmű, összefoglaló biográfia. Kézenfekvő lett volna, hogy a válogatás elé — ha nem is teljes, de részletekbe menő — nagyobb terjedelmű bevezető tanulmány kerüljön.

Az emberi élet sorsfordulóit kutatni, egyes eseményeket mérlegelni és „helyükre tenni”, megtalálni az eseményszálak erdejében azokat,

amelyek töretlenül végigvonulnak egy életen, vagy összegubancolódva más szálakkal később ismét előbukkannak, objektív körülmények és szubjektív élmények halmazában eligazodni, — nehéz, szép és hálás feladat.

Landler Jenő a polgári élet bölcsőjéből viszonylag hamar kiszakadt. De még e polgári bölcső is jó iskola volt: a kitűnő szellemi minőségű Landler hamar rádöbben a társadalmi élet mélyebben fekvő mozgatórugóira és viszonylag könnyen rázza le a számára visszahúzó erőként jelentkező polgári demokraták barátságát. Gadanez és Szabó következetesen mutatnak rá, hogy Landler gyors és alapos politikai fejlődését tömegkapcsolatai, őszinte emberi érzései, a szó legszorosabb értelmében vett emberszeretete, az elnyomottak felemelésének vágya segítették elő. „A vasutasok 1904-es sztrájkja Landler Jenőnek nemcsak maradandó élményt, hanem egész életre kiható eseményt is jelentett. Fontos állomása volt annak a nagy útnak, amelyet a hajdan jómódú gelsei bérlő gyermeke megtett, amíg eljutott az ipari munkássághoz, és megismerte e társadalmi osztály harcának lényegét, amíg közösséget vállalt annak küzdelmével... 1906 nyaratól már mindinkább a maga választotta, a néppel együtt harcba menni kész demokrata forradalmár útját járta... Az 1905-ös orosz forradalom és a századeleji magyarországi társadalmi harcok tapasztalatai alapján ismerte fel Landler, hogy Magyarország tunya, tehetetlen, slepphordozó és reakciós polgárságától nem várható a legszükségesebb reformok kivívása sem; hogy a munkásság harcától s „e harc kimenetelétől függ Magyarország jövője”... Szociáldemokratává fejlődésében... elsősleges szerepe volt a dolgozó emberek iránti szeretetének, erkölcsi elkötelezettségének és annak, hogy a századeleji heves társadalmi és osztályküzdelmekben velük együtt vett részt... A fővárosi villamosvasutak 1906-os októberi sztrájkjának szervezése és vezetése már teljesen az ő kezében összpontosult. Ez a sztrájk széttepte az utolsó szálát is, amely a polgári világhoz kapcsolta, s ekkor vált a szociáldemokrata munkásmozgalom tudatos katonájává” — írják a szerzők. S e néhány mondatba tömörített véleményt támasztja alá huszonöt válogatott írás és beszéd, amelyeket Landler a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásig jelentetett meg. Az 1906-tól kezdődő 12 esztendő kemény, de eredményes osztályharcban telt el. Landler mindenütt az élen járt, akár az utca vagy a szónoki emelvény, akár a papír és toll szóltotta.

A szakszervezetektől független pártszervezetek kialakításáért, az önálló proletár osztálypolitikáért, az általános választójogért folyó elvű politikai harc, mindmegannyi égető probléma és e problémák marxista megoldásának élharcosa volt Landler Jenő. Írásainak hangja hol kemény és szenvedélyes, hol nyugodt, polemizáló, de mindenütt érződik a jogot végzett ember száraz tényekre támaszkodó, logikusan felépített érvelése, aki tudja, hogy a szavaknak súlya, sőt hangsúlya van. Landler — amint ezt a szerzők is megállapítják — a mindennapi gyakorlat embere volt, szó szoros értelmében nem tartozott a teoretikusok közé. S írásai érdeklődési körének mégis igen széles skáláját nyújtják.

Legtöbb írása természetesen a mindennapi politikai harc céljait

szolgált. Amikor az 1906 október végi vasúttasztrájkot a rendőrség leverte, Landler alig egy hét után „Sztrájk törvény” címmel írt gúnyos és *fenyegető* hangú cikket: (Az új „törvénnyel” akarták gúzsbakötni a vasutasok mind élesebbé és gyakoribbá váló tömegmegmozdulásait.) „Sztrájk törvény. Amelyre szükség van. Amely nélkül nem boldog a magyar. Idáig boldog volt. A tőke koplalt és a munkás duskálkodott. A szegény éhező tőkének védelem kell, mert különben, hogy volna képes lakbéruszorát, élelmiszer-szédelgést és vicinális-panamákat csinálni. Tehát sztrájk törvény lesz, és azt hiszik, hogy akkor sztrájk nem lesz... De az igazság ereje nagy. Ha elnyomni megkísérlik is, az csak hiú kísérlet. Annál erősebb azután. Hát mekkora békét teremtett az 1904. évi leveretés? Most láthatják, most tapasztalhatják! — Oly rég volt ez az idő, hogy elfelejtették? — Mikor fogják már belátni, hogy jog és kenyér kell, de nem sztrájk törvény!”

A századforduló követő évek politikai tevékenységének középpontjában a választójogi harc állt. A Magyar Szociáldemokrata Párt programjában e harc taktikáját illetően változás következett be 1911-ben. A pártvezetőség azonban e változás után is ugyanolyan elvtelen politikát folytatott, mint korábban. E politika lényegében azt jelentette, hogy a Szociáldemokrata Párt, pontosabban a milliós dolgozók érdekeit alárendelték a polgári pártokkal való együttműködésnek. Landler az MSZDP 1911. évi pártgyűlési felszólalásában éles szavakkal megbélyegezte ezt a politikát és kimutatta a határozati javaslat abszurd voltát: „Garami elvtárs azt mondta, hogy politikai kretenizmus, ha túlbecsüljük a választójogot és a parlamentbe bejutást. Ez igaz. De nem politikai kretenizmus-e az, hogy amikor megállapítja a határozati javaslat első pontjában, hogy a jelenlegi kormány ellensége a választójognak, a másodikban kijelenti, hogy a Néppártot és a Kossuth-pártot a választójog ellenségének tekintik és mégis a harmadik pontban már felhívja keringőre az egyes pártokban elhelyezkedett „népjogbarátokat”, hogy működjenek együtt velünk... A szociáldemokrata párt küzdelmében előfordulhat, hogy találkozik polgári párttal, de azért önállóan kell lennünk. Mi vívjuk meg önállóan választójogi küzdelmünket, mint ahogy más ország proletariátusa tette. Ezt az elvi szempontot be kell tartani.”

Ha valaki gondosan elolvassa Landlernek a Népszava 1911. júniusi öt számában folytatólagosan megjelent cikkét a vita alatt levő véderő-reformról, akkor abból világosan kiderül, — egyetlen szó hangsúlyozása nélkül —, hogy milyen imperialista célok érdekében kívántak teljesíthetetlen terheket róni az országra. Magából a törvénytervezet számadataiból kihámozható, hogy az egész tervezet: csalás. Csalás minden szava, amelynek az a célja, hogy leplezze: két éves tényleges katonai szolgálat ígérete mellett több ember fog három évig szolgálni, mint 1911-ig.

„Ha józan, megdönthetetlen érvekkel lehetne elintézni kapitalista társadalomban ügyeket, — írta Landler — főlegesen volna több szót vesztegetni. Ausztria-Magyarország jelenlegi békelétszáma arányos más európai nagyhatalmak létszámaéhoz; sem kivételes külpolitikai helyzet, sem katonai védelem alá helyezendő nagyobb kapitalista érdek nem fog rogni fönn, mint más európai államokban; a legóriásibb hazaszeretet, a

legéberebb monarchiaféltség, sőt a legimperialisztikusabb allűrök mellett is meg kellene állapítani mindenkinek, hogy a létszámemelés indokolatlan." Ezekután számadatokkal bizonyította be, hogy az európai szárazföld leggazdagabb militarista hatalmának, Németországnak és Ausztria-Magyarországnak egyforma békelétszámú hadereje lenne. „Egy pillantás e két számra és világos lesz mindenki előtt, hogy az osztrák-magyar armádia hadvezetősége megőrült, vagy pedig a tervezett reformmal oly imperialisztikus politikát céloz, amely az örültséggel egyenlő." A továbbiakban azt is bebizonyította, hogy ha törvény lesz a javaslatból, akkor „a világ legnagyobb katonai békelétszáma — a lakosság arányához — Magyarországon lesz", hogy ezt a hatalmas létszámot kizárólag a katonaidőt letöltötték visszatartásával lehet létrehozni, hogy semmi biztosíték nincs a további létszámemelés ellen, és a többi...

Ha a fentiekben csupán azzal egészítjük ki, hogy a véderőtörvényt egy év után, 1912. júniusában fogadták el, és akkor is, csak erőszakos rendszabályok és rendőri karhatalommal (Tisza rendőrökkel vezettetett ki több ellenzéki képviselőt), — akkor mindennél világosabb a véderőtörvény ultra-reakciós jellege. Landler e cikksorozatban széleskörű műveltségén kívül alapos jogi ismereteit is kamatoztatta és olvasóit a száraz paragrafusok és számok erejével győzte meg.

Nem egészen érthető, hogy a szerzők — bár foglalkoznak az I. világháború időszakával — miért nem elemzik kissé mélyebben Landlernek a háború kérdésében elfoglalt álláspontját és kissé zavaró, hogy ugyanebből az időszakból egyetlen cikket sem közölnek.

A magyarországi osztályharc megváltozott viszonyok között folytatódott az oroszországi szocialista forradalom győzelme, a világháború (vesztes) befejezése után. Nem eredmény nélkül, hiszen a Magyar Tanácsköztársaság ennek az eredménye volt. S e forradalmi napok során Landler őszinte híve lett a kommunisták vezette harcnak. „Az »őszirózsás« forradalom — írja Gadanez és Szabó a bevezető tanulmányban — de különösen a KMP megalakulása Landler Jenő politikai fejlődése új szakaszának, kommunistává fejlődésének kezdete volt. A forradalmi napok viharos légköre meggyorsította politikai fejlődését. Derengeni kezdett előtte, hogy a szociáldemokrácia nem a forradalmi munkástömegek pártja s nem akar proletárforradalmat... Landler politikai fejlődését, éppúgy, mint korábban, előre lendítette összeforrottsága a tömegekkel... Ezért jutott el a KMP-vel való őszinte együttműködéshez, még mielőtt elsajátította volna a leninizmus..."

Ez a Landler Jenő küzdötté végig a Magyar Tanácsköztársaság 133 napját. Őszinte bizalom állította a legfelelősségteljesebb helyekre, a Forradalmi Kormányzótanács Politikai Bizottságába, a Belügyi Népbiztosság élére, s ha kellett — aminthogy kellett — a Vörös Hadsereg legütőképesebb hadteste, majd az egész Vörös Hadsereg parancsnoki posztjára.

Minderről helyes képet nyújt a bevezető tanulmány, de hiányosnak érezzük a katonai Landler alakját. Igaz, de kevés amit elmondanak. A „tösgyökeres civilből" kissé romantikussá vált és tett katonai alak csak a jó tömegkapcsolat, a népszerűség eredménye. De vajon az az ember, aki a politikai harc stratégiai és taktikai kérdéseiben oly kitű-

nően eligazodott, semmit sem vitt volna ebből a fegyveres osztályharc mezejére? Valószínűtlen lenne, de bizonyíthatjuk is az ellenkezőjét. Nem túlhangsúlyozását kérjük bizonyos problémáknak, de lényeges lett volna, ha az iméntiekben említett Landler-kép mellett az olyan stratégiai kérdésekbe beleszóló Landlert is megismerjük, mint pl. 1. a Vörös Hadsereg miskolci ellencsapásának, illetve az azt követő északkeleti vagy északnyugati irányú ellentámadás problémájának eldöntése, 2. az ellentámadás folytatásának iránya Kassa felszabadítása után. Igaz, hogy „Megértette Stromfeld Aurél vezérkari főnök forradalmi merészséggel felépített haditerveit, és szívvel-lélekkel dolgozott azok megvalósításáért”, de az is igaz, hogy e haditervek kidolgozásában *aktive* közreműködött!

A „katona” Landlerről mélyebb elemzést nyújtani nem lett volna hálátlan feladat. S ha már itt ezt szóvá tesszük, jegyezzük meg azt is, hogy a szerzők a válogatásban nem követték önnön példájukat, mert a kilenc írás, illetve beszéd közül öt katonai jellegű. (Ugyanakkor kevésbé érthető, hogy Landlernek olyan cikke, mint az Új Március 1926. évi 3—4. számában megjelent „A Vörös Hadsereg diadalmas útja és bomlása”, — miért maradt ki?)

Emigráció és illegitimitás! A letiport és újjászerveződő magyar munkásmozgalom bölcsője. Mellette Landler, akinek „harcostársai előtt egy pillanatig sem volt kétséges, hogy ezután a kommunista mozgalomnak fogja áldozni életét”. S az új harci körülmények között a legégetőbb probléma: az új Párt megteremtése. Kilenc küzdelmes esztendő sokirányú elfoglaltsága mellett is mindvégig központi helyet foglalt el munkájában. „Az új típusú forradalmi párt szükségességének és jellemző tulajdonságainak megértetése az egész nemzetközi munkásmozgalmat foglalkoztatta. A Kommunista Internacionáléban is az új típusú pártok kialakításáért vívták harcukat Lenin és követői... Landler cikkei nem hosszú elméleti fejtegetésekkel, hanem egyszerű szavakkal mutatnak rá arra, hogy a marxista—leninista párt léte milyen szorosan összefügg a hatalomért folytatott harccal és a hatalom megtartásával. Ezek a cikkek megismertették a magyar mozgalommal a lenini pártépítés alapelveit.” E szavakban summázzák véleményüket a szerzők és amit még elmondanak az lényegében e munka és problémáinak ismertetése. Érdekes és nívós összefoglalás, bár kétségtelen, hogy a legtöbb problémát felvető évekről van szó. Eről a szerzők maguk itt nyilatkoznak, amikor az emigráció frakciós harcaira utalnak. E problémákhoz szeretnénk mi is kapcsolódni.

A szerzők megállapítják, hogy a két frakció kommunistáinak „elért a véleménye a magyarországi helyzet értékelése és a pártépítés néhány taktikai és organizációs kérdésben”. A válogatásban közölt írások foglalkoznak a *magyarországi helyzet értékelésével* s bár a tanulmány e kérdést részleteiben nem érinti, mégis képet alkothatunk Landler álláspontjáról. (Lásd a szanálással kapcsolatos cikkeket, a munkásmozgalom kilátásai stb.) A *pártépítés elvi kérdéseit* és ebben Landler álláspontját a tanulmány is kifejti, de megismerhetjük írásaiból is. A *pártépítés „taktikai és organizációs”* kérdéseinek összefoglalásával a tanulmány is és a válogatás is adós marad.

Egyetértünk azzal, hogy néhány oldalon a húszas évek legnehezebb problémáját nem lehet megoldani. De talán azt meg kellett volna tenni, — akár kommentár nélkül is —, hogy Landler véleményét rögzítjük.

Landler a gyakorlati munka mellett igen komoly elméleti munkásságot is fejtett ki. Ennek előfeltétele az volt, hogy maga is megismerje a leninizmust. Fáradhatatlan volt ebben a munkában és igen jó forradalmi érzékkel alkalmazta, hasznosította a tudását.

A jobboldali szociáldemokráciáról már régen meg volt a véleménye, de a centristák iránt a Tanácsköztársaság idején táplált még némi illúziót. Az emigráció éveiben azután közelről megismerte — nemzetközi méretekben — a „centrum” arcát is. Írásaiban — melyek közül talán a két legjelentősebbet. („A két és feles Internacionálé kongresszusa” és „A bécsi nemzetközi konferencia irányelvei”) a kötet is közli — maró gúnynyal darabokra szaggatja az egész „két és feles” elméletet. „A minden szálával szorosan összefonódó imperializmus belső titkait a leg gondosabban leplezni, a forradalmi eshetőségek látszólagos ellentmondásait viszont kispolgári módon, szűk látókörűen, ríktó színekkel körvanalazni, az imperializmust előbb a rémek rémeként megrajzolni, hogy azután az osztályharc módszereinek alkalmazásával a „népet” óvatosságra inthessék: — írja Landler a „két és felesek” irányelveiről — olyan kegyes csalás ez, amely nélkül igazán minden prédikáció kontármunka lenne.” Azután részenként boncolgatja az elméleti tételeket, amelyeket a legkülönbözőbb helyekről kapartak össze, s amelyben „minden hangnem benne van”, „Egyszóval minden benne van, csak az nincs benne, hogy a szocializmust akarják. Nem mondják ki, hogy készen állnak a cselekvésre.”

Az a hallatlan nagy munka, amelyet az új magyar proletárállam létrehozásáért és a nemzetközi munkásmozgalom érdekében kifejtett, megviselte egészségét. „A Párt volt az otthona, a kommunisták voltak a családjá” — írta róla Révai József. S Landler egész életét ezért az otthonáért, ezért a családjáért áldozta. 1928-ban Cannesben halt meg és hamvait a Kreml falában, a nemzetközi munkáosztály nagy harcosainak nyugalóhelyén helyezték el...

Landler válogatott írásai, Gadanez Béla és Szabó Ágnes Landler-ről írt mívós tanulmánya harmonikusan olvad össze a kötetben. A tudományos apparátus pedig arról tanúskodik, hogy a szerzők az összeállítás során igen lelkiismeretes munkát fejtettek ki. A Kossuth Kiadó gondozásában, Török Piroska szerkesztésében megjelent könyv, könyvkiadásunk jelentős eredménye.

Olvasásra ajánljuk mindazoknak, akik egy nagy férfi életét és a magyar munkásmozgalom történetét közelebbről akarják megismerni.

Hetés Tibor